

Erken Cumhuriyet Döneminde İlkokul 4. Sınıf Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha Ders Kitabının Günümüz Perspektifinden Değerlendirilmesi*

Evaluation of Primary School 4th Grade Nature Research and Hygiene Textbook in the Early Republic Period from Today's Perspective

Ozan Turamanlarⁱ, Hanım Selin Turamanlarⁱⁱ

ⁱProf. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi AD., <https://orcid.org/0000-0002-0785-483X>

ⁱⁱKaklıç İlkokulu, Çiğli, İzmir, <https://orcid.org/0009-0000-8495-8360>

Öz

Amaç: Eğitim-öğretimin olmazsa olmaz elemanlarından biri olan ders kitapları, her zaman üzerinde hassasiyetle durulan bir eğitim materyalidir. Çünkü bu materyaller aracılığıyla yaşa uygun bilgi ve beceri kazandırılır ve bu durum geleceği şekillendirecek ve yön verecek olan öğrenciler için oldukça önemlidir. Amacımız, 1926-1927 yıllarında basılan ilk mektep dördüncü sınıf Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha başlıklı kitap ile içeriğinde yer alan konuların günümüz ilkökulu ve ortaokul düzeyinde okutulan ders kitaplarındaki konular ile karşılaştırması yapılarak, aradan geçen yaklaşık yüzyıllık süreçte eğitim ve öğretimdeki değişimi ve gelişmeleri karşılaştırmalı olarak göstermektir.

Yöntem: Osmanlı Türkçesi ile yazılan "Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha" ders kitabının yazınsal ve şekilsel analizi yapıldı. Bir nüshası yazarlarda bulunan kitabın çevirisi de yazarlar tarafından gerçekleştirildi. Nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılarak günümüz ders kitapları ile biçim ve içerik özellikleri açısından karşılaştırıldı.

Bulgular: Kitapların baş sayfalarında içerik hakkında bilgilerden bahsetmesi, konuların resimlerle desteklenmesi, konu sonunda sorular sorulması, konuların öğrencilerin anlayabileceği düzeyde örneklerle açıklanması, konuların hastalıklar ve klinik birtakım olgularla pekiştirilmesi yönünden benzer özellikler taşımaktadır. Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabının ücretli olması, görsel ve yazılı metinlerin kaynağının belirtilmemiş olması yönünden de farklılıkları bulunmaktadır. Ayrıca içerik yönünden günümüzde çoğunlukla 6. sınıf ders kitabı içeriği ile uyumlu olması dikkat çekicidir.

Sonuç: Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha ders kitabının günümüz ders kitapları ile olan karşılaştırılmasının yapıldığı araştırmamız ile dönemsel olarak yapılan bu şekilde analizler ile geleceği doğru ve etkili tasarlayabilmek için geçmiş ve bugünü irdelemekten geçtiğine inanmaktayız. Ayrıca yaptığımız bu araştırma ile konu ile ilgilenen uygulayıcılara ve araştırmacılara bir kaynakça sunmak, tasarım ve planlamalarına da ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha, Fen Bilimleri, Ders kitabı, Tarih

ABSTRACT

Aim: Textbooks, one of the indispensable elements of education and training, are educational materials that are always emphasized with sensitivity. Because age-appropriate knowledge and skills are gained through these materials, and this is very important for students who will shape and direct the future. Our aim is to comparatively show the changes and developments in education and training in the intervening period of nearly a century by comparing the subjects in the book titled Nature Study and Hygiene for the fourth grade of primary school, published in 1926-1927, with the subjects in today's textbooks taught at primary and secondary school levels.

Method: A literary and formal analysis was made of the "Nature Study and Hygiene" textbook written in Ottoman Turkish. The translation of the book, a copy of which is held by the authors, was also carried out by the authors. Using the survey model, one of the qualitative research methods, it was compared with today's textbooks in terms of format and content features.

Results: The books have similar characteristics in terms of mentioning information about the content on the front pages, supporting the topics with pictures, asking questions at the end of the topic, explaining the topics with examples at a level that students can understand, and reinforcing the topics with diseases and some clinical cases. The Nature Research and Hygiene book also differs in that it is paid and the source of the visual and written texts is not specified. It is also noteworthy that in terms of content, it is mostly compatible with the content of the 6th grade textbook today.

Conclusion: With our research in which the Nature Study and Hygiene textbook is compared with today's textbooks, we believe that in order to design the future accurately and effectively with such analyzes carried out periodically, we need to examine the past and the present. We also believe that this research will provide a bibliography to practitioners and researchers interested in the subject and will shed light on their design and planning.

Keywords: Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha, Science, Textbook, History

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2024;14(2):293-304

DOI: 10.31020/mutfd.1430611

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 02 Şubat 2024; Kabul Tarihi - Accepted: 25 Mart 2024

İletişim - Correspondence Author: Ozan Turamanlar <ozanturamanlar@hotmail.com>

Giriş

Genellikle erken yaştaki bireylerin bilgi, beceri ve düşünce yapısını geliştirmede etkin rol oynayan olan eğitim kurumları, okullardır. Bu amaçla okullarda çeşitli eğitim materyalleri kullanılmaktadır. Bu materyallerin başında, günümüzde de kullanılan ders kitapları bulunmaktadır. Ders kitapları, dersin verimli ve etkili öğretimi açısından oldukça önemlidir.¹ Aynı zamanda öğreten ve öğrenen arasında bir köprü görevi de üstlenmektedir. Öte yandan, ders kitaplarının ve dönemin eğitim-öğretim müfredatında hedeflenen çıktılara ne ölçüde karşılıdığı da önemli bir konudur.²

Savaşlar, hastalık ve kıtlık nedeniyle üretken nüfusun ve doğurganlık oranının oldukça azaldığı, kötü sağlık koşulları ve verem, trahom, frengi gibi enfektif hastalıkların fazlaştığı bir dönem olan 1920'lerin Türkiye'si, pek çok açıdan zor şartlarla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu koşullar altında bulunan ülkedeki eğitim, en fazla etkilenen kavramların başında gelmiştir. Buna rağmen yayımlanan anayasalar (1921 ve 1924), yapılan inkılaplar ile yürürlüğe konulan kanun ve yönetmelikler ile oluşturulan yeni devlet düzeni, yeni bir toplum oluşturma ülküsü, toplumun genelinde görülen çabalar ve ortaya konulan uygulamalarla gerçekleştirmeye çalışılmıştır. Böylesine karmaşık ve zor bir dönemde, 1921 yılında, Ankara'da Maarif Kongresi'nin düzenlenmiş olması bu duruma örnek gösterilebilir. Örnek gösterilebilecek bir diğer konu, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu sayede tüm öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke ve inkılapları doğrultusunda laik, milli, çağdaş eğitime geçişin ilk adımlarını oluşturmuştur.³ Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar uygulanmış olan ilköğretim programları şunlardır: 1924, 1926 İlkokul Programı, 1936 İlkokul Programı, 1948 İlkokul Programı, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı, 2005 İlköğretim Programı ve 2018 İlkokul Programı.⁴ Bu programlar içinde 1924 Programında yer alan Tabiat Tedkiki dersinin hedefi, çocuğun çevresinde bulunan hayatı, bütün safhalarıyla araştırmak ve tabiat olaylarının farkına vardırarak olarak belirtilmiştir.⁵

Cumhuriyet döneminin en kapsamlı ilk programı niteliğinde olan 1926 İlkokul Programının en önemli özelliği, Toplu Tedris denilen toplulaştırma-toplu öğretim uygulamasını getirmesidir. Program dahilinde dersler arası ilişki kurulmuş, beş yıla indirilen öğrenim süresi iki devreye ayrılmıştır. Öğrencinin bireysel ilgisinin dikkate alınması ve iş eğitimine önem verilmesi kabul edilmiştir. Her dersin amacı, öğretiminde kullanılacak araç-gereç, teknik-yöntemin ana hatları belirtilmiştir. Yapararak-yaşayarak öğrenme bu programda yer almıştır.⁶ Aynı yıl Fen Öğretim programı kapsamında 4 ve 5. sınıflarda haftada iki saat verilen Tabiat Tedkiki dersi hedefleri içerisinde sağlık konularına da büyük önem verilmiştir. Bunlardan bazıları; temiz ve kirli sular, mikroplar ve etkileri, insan uzuvları ve sağlığı, halk arasında yaygın olan kızamık, çiçek, kuşpalazı, verem, tifüs, tifo, kolera, sıtma gibi hastalıklar ve bunlardan korunma çareleridir.^{7,8}

Amacımız, 1926 İlk Mektepler Müfredat Programına göre hazırlanan ders kitaplarından Naime Halid'in kaleme aldığı ilk mektep dördüncü sınıf Tabiat Tedkiki ve Hıfzısıhha başlıklı kitap ve kitabın içeriğinde yer alan konuların, günümüzde Millî Eğitim Bakanlığı'na ilköğretim ve ortaokul düzeyinde okutulan ders kitaplarındaki konular ile karşılaştırması yapılarak, aradan geçen yaklaşık yüzyıllık süreçte eğitim ve öğretimdeki değişim ve gelişmeleri karşılaştırmalı olarak göstermektir. Karşılaştırmalı analizlerin, zaman içindeki değişimi, gelişmeleri ve yenilikleri göstermesi açısından son derece önemli bir gerçek olmasından dolayı, bilim ve teknolojinin öncülüğünde, tıp ve eğitimdeki gelişmeler ışığında ve yaklaşık yüzyıllık bir zaman aralığında incelenen kitapların kapsam ve içeriğinde yer alan ve özellikle insan vücudundaki doku ve organların tanıtılması ve fonksiyonlarının anlatılması, sağlık bilincinin oluşturulması, önleyici sağlık bakımının vurgulanması ve toplumsal bilincin geliştirilmesi, dönemin sağlık bilgi düzeyi ve önem teşkil eden güncel hastalıklarına yer vermesi noktasında ülkemiz tıp tarihi perspektifinden araştırılması gereken bir olgu olduğuna inanmaktayız.

Gereç ve Yöntem

Araştırmamızın temel kaynağı “Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha” kitabıdır. 1926-1927 döneminde İlkokul 4. sınıf öğrencileri için Naime Halid tarafından Osmanlı Türkçesi ile yazılan “Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha” ders kitabının yazınsal ve şekilsel analizi 2023 yılında yapıldı. Bir nüshası yazarlarda bulunan kitabın çevirisi de yazarlar tarafından gerçekleştirildi. Nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılarak günümüz ders kitapları ile biçim ve içerik özellikleri açısından karşılaştırıldı. Karşılaştırma yapılan ve Millî Eğitim Bakanlığı’nca yayınlanan veya uygun görülen 6 adet kitap şunlardır: İlkokul Fen Bilimleri 3 Ders Kitabı, İlkokul Fen Bilimleri 4 Ders Kitabı, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 5 Ders Kitabı, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 6. Sınıf Ders Kitabı, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 7 Ders Kitabı, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 8. Sınıf Ders Kitabı. Bu kitapların seçilme amacı, Millî Eğitim Bakanlığı’nca yayınlanmış olması ya da uygun görülmesi, günümüze en yakın kaynak teşkil etmesi ve “Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha” kitap içeriğindeki konularını kapsamından dolayıdır. İlkokul 4. sınıf öğrencileri için yazılan bu bilgilerin günümüzde kaçınıcı sınıfta ve hangi yoğunlukta geçtiği analiz edildi. Ayrıca kitapta bulunan başlıklar, görseller ve içerik yönünden Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 ve 28.11.2022 tarihlerinde 4.-8. sınıflarda okutulması kabul edilen Fen Bilimleri ders kitaplarının içerikleri ile karşılaştırılarak yaklaşık yüzyıllık bir süreç içinde eğitim ve öğretimin gelişimi ile eğitime bakış açısı irdelendi.

Sonuçlar

Bu bölümde öncelikle Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabının sayfa sayısı, boyutları, yayıncı bilgisi, günümüz Türkçesi çevirisiyle ön ve arka kapakta yazılanlar ve sonrasında Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitap içeriğinin sayfa ve konularına göre ayrıştırarak ve konu ilişkisine göre günümüz kitaplarıyla karşılaştırılması yapıldı.

“Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha” kitabı genel özellikleri

Toplam 80 sayfa olan kitabın boyutları 22*15 mm’dir. Basım yeri İstanbul Hilal Matbaası ve basım tarihi 1926-1927 olarak belirtilmiştir. Kitabın ön kapağında kitabın yazarı Naime Halid için “İstanbul kız muallim mektebi sabık tabiiyat [tabiat] hocası” olarak belirtilmiştir (**Şekil 1a**). Ayrıca ön kapak kısmında resmi makamlardan alınan karar, şu şekilde ifade edilmiştir: “Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Heyetinin kararıyla ilk mekteplere kabul olunmuştur.” Yine ön kapakta bununla ilgili olarak “Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti talim ve terbiye heyetinin 280 numaralı kararıyla İlk mekteplerin dördüncü sınıfları için kabul olunmuştur.” şeklinde daha detaylı bir açıklama yapılmıştır. Ön kapak sayfasında dikkat çeken bir diğer özellik, insana ait damar yapılarını ve kalbi gösteren bir resmin olmasıdır. Kitabın arka kapağında fiyatının 15 kuruş olduğu yazılmıştır. Arka kapakta ayrıca matbaadan çıkacak olan diğer yayınların bilgisi şu cümlelerle yapılmıştır: “Çocuk dünyası ve Talebe Defteri Mecmuası. Maarif vekaleti talim ve terbiye heyetinin müzaheretleriyle Muallim Ahmed Halid Bey ve arkadaşları tarafından pek yakında tekrar neşredileceklerdir. Talebe için biricik mecmua olacaklardır”.⁹

“Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha” kitap içeriği

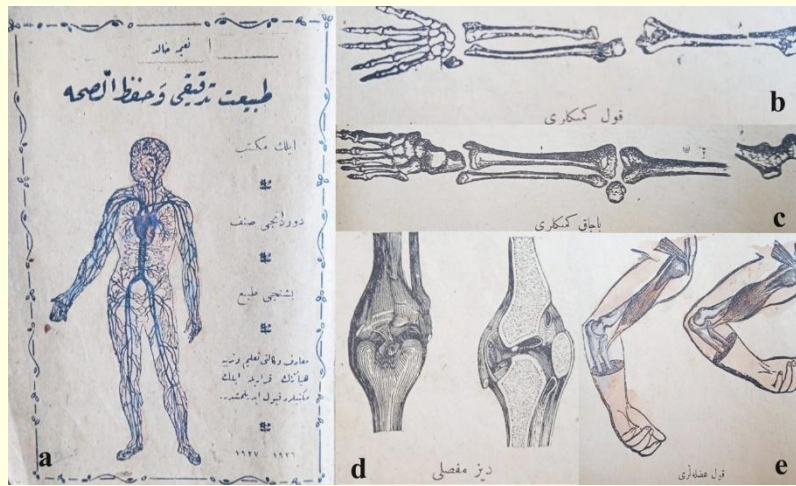
Kitabın tamamı Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup içindeki resimlerin çoğunluğu renksiz ve herhangi bir kaynak belirtilmemiştir. İlk sayfaları müfredat programı, genel ve özet bilgilerden sonra kitabın 7. Sayfasından başlayarak 12 sayfa boyunca “Nasıl hareket ediyoruz?” başlığı altında hareket sistemine ait bilgiler verilmiştir (**Tablo 1**). Bu konu içinde öncelikle kol ve bacak kemikleri tanıtılmıştır. Kol kemikleri içinde pazu kemiği, kol kemikleri, iki sıra halinde bilek kemikleri, 5 kemikten oluşan tarak kemikleri, parmak kemikleri sayılmıştır (**Şekil 1b**). Bacak kemikleri alt başlığı altında alt uzuv kemikleri, diz eklemi, kol kasları, kafatası ve iskelet bütünü, sırada doğru oturuş şekli, düşük omuz, bel kemiklerinin eğrilikleri, iyi ve kötü oturuş bilgileri görsellerle anlatılmıştır. “Koldaki omuz oynamağına karşı bacakta kalça oynamağı vardır. Dirsek

oynağı yerine diz oynağı, bilek oynağına karşı da topuk oynağı vardır. Kalça oynağı ile diz oynağı arasında uyluk kemiği, dizden topuğa kadar olan kısımda biri ince diğeri kalın olarak baldır kemikleri” şeklinde tarif edilen alt uzuv kemikleri ayak bileği kemikleri, tarak kemikleri ayak parmak kemikleri, dizkapağı kemiği ya da aşık kemiği açıklanarak anlatılmıştır (**Şekil 1c**).

Tablo 1. Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha ders kitabının sayfa, başlık ve sistemlere ayrılarak oluşturulan tablo.

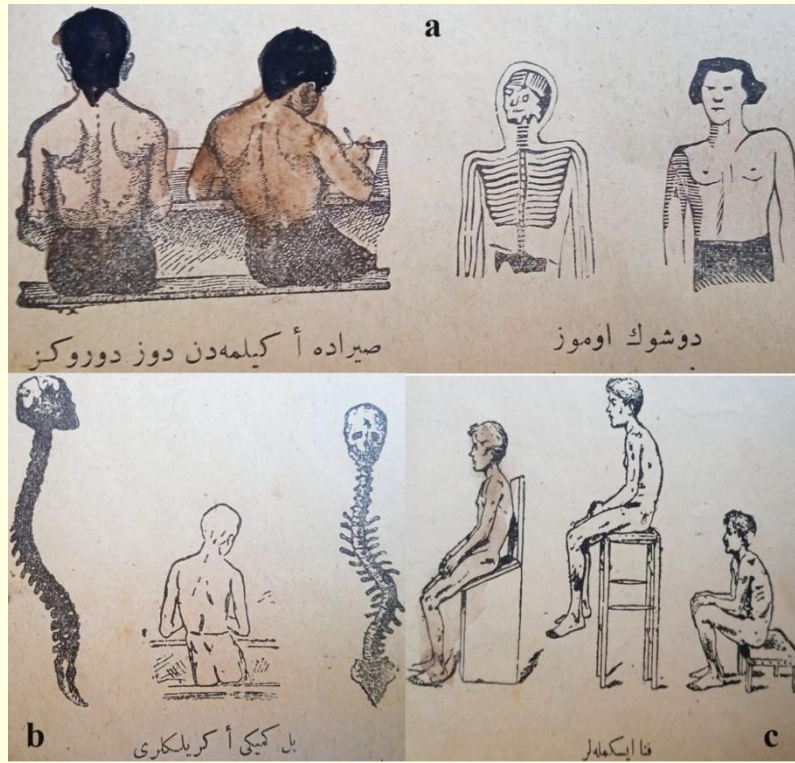
Sayfa	Başlık	Sistem
7-18	Nasıl hareket ediyoruz?	Lokomotor sistem
19-35	Nasıl besleniyoruz?	Gastrointestinal sistemi
36-43	Nasıl nefes alıyoruz?	Solunum sistemi
44-52	Dolaşım (Deveran)	Dolaşım sistemi ve Üriner sistem
53-61	Nasıl duyuyoruz? Tat alma, Koku alma ve işitme, görme ve dokunma duyusu	Duyu organları
62-65	Sinirler bütünü	Sinir sistemi
66-68	Sihhi kaideler	
69-70	Mikroplar	
71-72	Su	
73-80	Çeşitli hastalıklar	

Kitapta eklem, mafsal olarak tanımlanmış ve diz eklemi gösteren bir şekile de yer verilmiştir (**Şekil 1d**). Çıkık durumunda oluşan klinik durumlar basitçe ifade edilmiştir. Konunun devamında kaslar hakkında bilgiler verilmiş ve bunun için kol kaslarını gösteren bir şekil kullanılmıştır (**Şekil 1e**). “Omurga ya da bel kemikleri” başlığı altında göğüs kemikleri, bel kemiği, kalça kemikleri, köprücük kemiği, kürek kemiği tanıtılmış ve omur, omurga, kafatası ve iskelet bütünü içeren yapılar şekillerle açıklanmıştır. Bölümün devamında konu ile ilgili klinik durumlardan bahsedilmiş ve sırada eğilmeden düz durulması gerektiğini gösteren bir resim ile birlikte düşük omuz, bel eğrilikleri alt başlığı ile görseller verilerek konu zenginleştirilmiştir (**Şekil 2a,b**). Ayrıca kötü iskemleler ile iyi ve fena oturular alt başlığı ile öğrencilere duruş eğitimini içeren bilgiler detaylıca verilmiştir (**Şekil 2c**). Konu sonunda 23 adet soru sorularak konu pekiştirilmek istenmiştir. Örnek olarak “Kolda kaç kemik olduğunu tayin ediniz.” verilebilir.

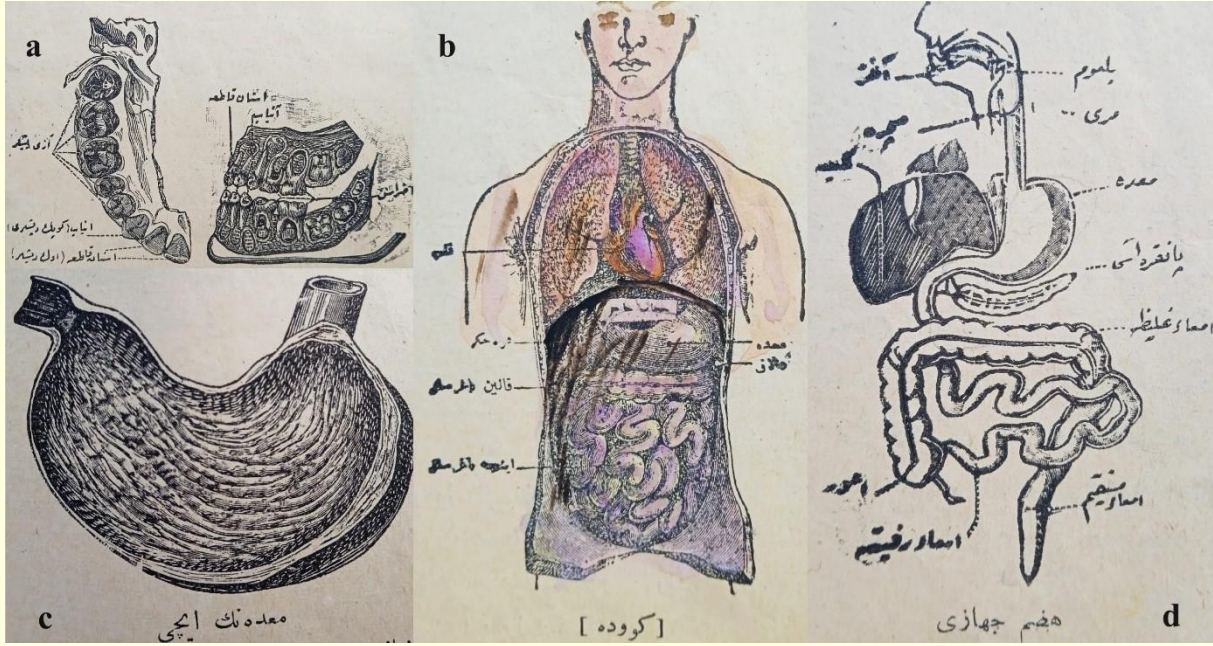
Şekil 1. Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabının kapağı ile kemik, eklem ve kas ile ilgili görseller

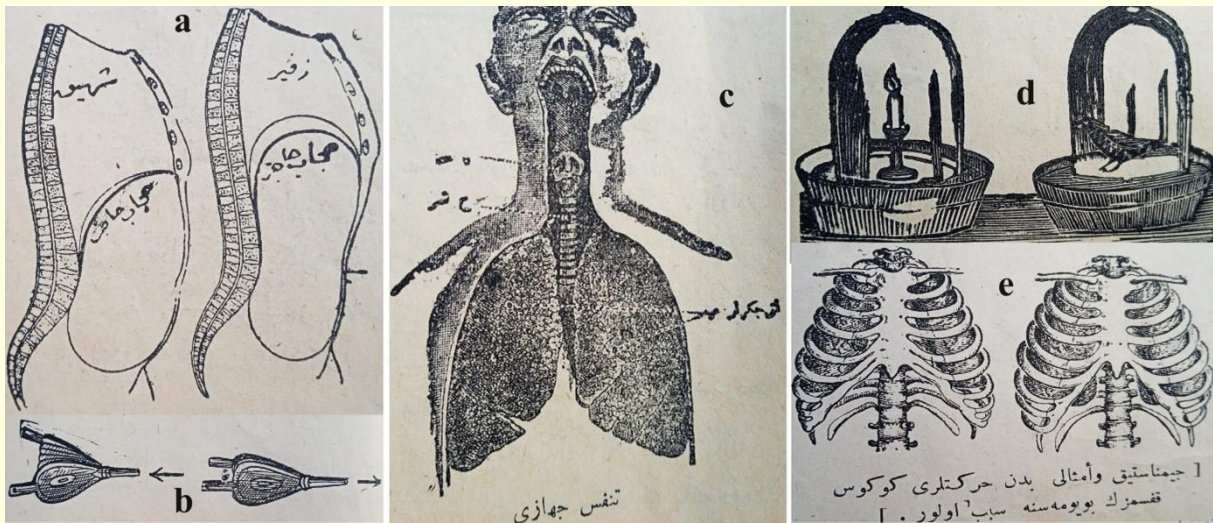
Şekil 2. Tabiat Tedkiki ve Hifzıssıhha kitabında bel eğrilikleri, düşük omuz ve uygun olmayan iskemleler ile ilgili görseller

Kitabın 19. Sayfasından itibaren 16 sayfa boyunca “Nasıl besleniyoruz?” başlığı altında sindirim sistemine ait yapılar tanıtılmıştır (**Tablo 1**). Bu konu içinde ağız, dişler, diş sağlığı, dişlerin görevleri, boğaz, sindirim sistemi başlıklarıyla konu detaylandırılmıştır. Dişler; keskin başlı (8), sivri başlı (köpek) (4) ve geniş başlı (azı) (20) olarak isimlendirilmiştir. $\frac{1}{4}$ çene ile altlı üstlü olarak yarım çene görselleri ile diş tipleri oklarla gösterilmiştir (**Şekil 3a**). Bebekler doğduklarında dişlerinin olmadığı, iki yaşına geldiklerinde 20 dişin çıkmış olduğu belirtilmiş ve ayrıca süt dişlerinden de bahsedilmiştir. Diğer başlıkta ise dişin mine tabakası anlatılmış ve diş çürümesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Boğaz başlığı altında bademcikler, küçük dil gibi yapılar anlatıldıktan sonra yutma mekanizması ve nefes borusu ile ilişkisi değinilerek yemek yerken dikkat edilmesi gereken noktalardan bahsedilmiştir. Sindirim sistemi başlığına geniş yer ayrılmıştır. “İnsanda işkembe yoktur bunun yerine mide vardır.” şeklinde bir açıklamayla karşılaştırma yapılmıştır. Gövde alt başlığı ile göğüs kafesi ve karın içi organlarını gösteren bir şekil verilmiştir (**Şekil 3b**). Bu şekilde kalp, mide, karaciğer, dalak, ince ve kalın bağırsaklar oklarla gösterilmiştir. Şeklin açıklamasında hicâb-ı haciz (diaphragma)’in gövdenin üst tarafını göğüs, alt tarafını ise karın olarak ayırdığı belirtilmiş ve karın içi organlar açıklanmıştır. Konunun devamında mide hunisi, mide borusu olarak adlandırılan yapılar anlatılmış ve çok ağır bir yük kaldırdığında, yüksekten atlandığında yahut çok ıknıldığında zaman fitik oluşabileceğine dair bir takım klinik bilgiler verilmiştir. Kötür bağırsak, karaciğer ve safra anlatıldıktan sonra midenin iç kısmını gösteren bir şekil verilerek mide iç yapısındaki liflerin genişleme özelliğinden bahsedilmiştir (**Şekil 3c**). Ağızdan başlayarak anüse kadar sindirim sistemi yapılarını ve pankreas, karaciğer gibi eklenti bezlerini içeren bir resim de sunulmuştur (**Şekil 3d**). İlerleyen sayfalarda bu sistem ile ilgili sıhhi bilgiler verilmiş olup çok yemek yemenin zararları, sabah kalktıktan ve her yemekten sonra ağızımızı çalkalamak gerektiği, yemekten sonra hemen uymanın doğru olmadığı, yemekten kalkar kalkmaz çok hareket edilmesi durumunda midenin ekşidiği gibi bazı bilgi ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Apandisit oluşumu da basitçe anlatılmıştır. Konu sonunda 12 adet klasik soru sorulmuştur. Örnek olarak, “Küçük dil ile bademcikler arasındaki mesafe her arkadaşınızda bir midir?” ve “Dilin rengi herkeste bir midir?” verilebilir.

Şekil 3. Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabında sindirim sistemine ait yapılar ile ilgili görseller

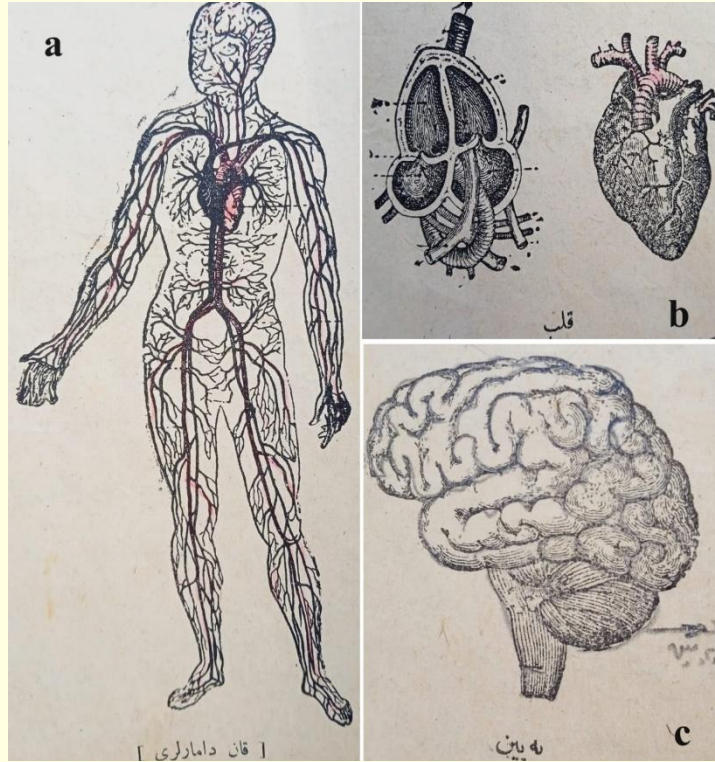
Kitabın 36. Sayfasından itibaren 8 sayfa boyunca “Nasil nefes alıyoruz?” başlığı altında solunum sistemine ait yapılar tanıtılmıştır (Tablo 1). Bu konu içinde soluk almamızı sağlayan yapılardan diyafragmanın çalışmasını gösteren bir şekil verilmiştir (Şekil 4a). Ayrıca nefes alıp verme esnasında göğsün genişleyip eski haline dönmesini bir körüğe benzeten bir resim de sunulmuştur (Şekil 4b). Gırtlak, hava borusu (trachea) ve sonrasında her iki akciğere giden yollar ve akciğerler tarif edilmiştir. Gırtlak ve akciğerler ile akciğerlerin içindeki hava yollarını gösteren bir şekil de konu içinde verilmiştir (Şekil 4c). Devamında oksijen ve karbondioksit alış-verişinden de bahsedilmiş, bununla ilgili fanusun içine koyulan bir mumun belli bir süre sonra söneceğini gösteren bir deney anlatılmış ve şekil verilerek açıklanmıştır (Şekil 4d). Bu deneyle kapalı ortamlara girilirken dikkat edilmesi gerektiği, gerekirse bu ortama mum ile girilip havanın olup olmadığı tetkik edilmesi gerektiği şeklinde öğütler verilmiştir. Ayrıca jimnastik gibi sportif faaliyetlerde olduğu gibi derin derin nefes alındığında göğüs kafesinin genişlediğine dair bir şekil de paylaşılmıştır (Şekil 4e). Konu sonunda 4 adet soru sorulmuştur. Örnek olarak, “Bir dakikada kaç defa teneffüs ettiğimizi (nefes aldığımızı) tetkik ediniz.” verilebilir.

Şekil 4. Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabında solunum sistemine ait yapılar ile ilgili görseller

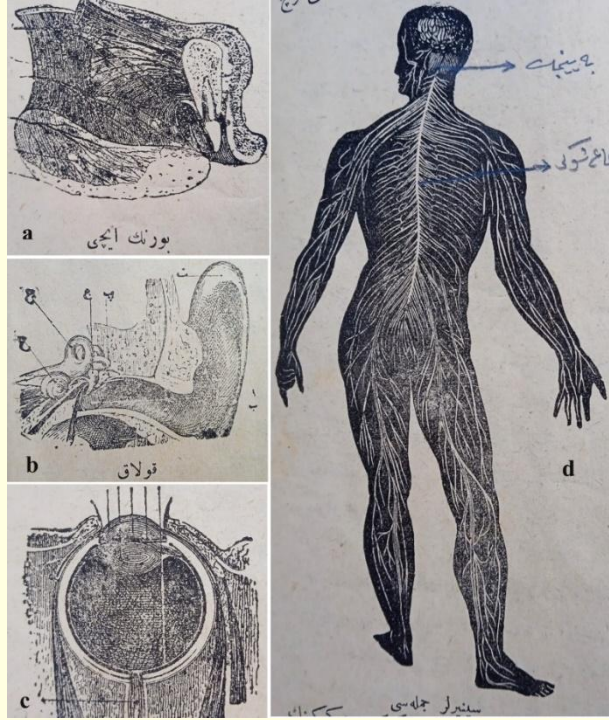
Kitabın 44. Sayfasından itibaren 9 sayfa boyunca dolaşım sistemini içeren kan damarları, kalp ve üriner sistem yapılarından bahsedilmiştir (**Tablo 1**). Kalp ve vücudumuzu kaplayan kan damarları, konunun ilk sayfasında detaylı bir şekilde gösterilmiştir (**Şekil 5a**). Bundan başka, kalbin ön yüz ve iç yapısını gösteren bir resim de eklenmiştir (**Şekil 5b**). Konuda kan, kırmızı ve kara kan şeklinde iki kısma ayrılmış, kalbin sağ tarafında kara kan, sol tarafında ise kırmızı kan bulunduğu belirtilmiştir. Temel bilgiler verildikten sonra sıhhi bilgiler başlığı altında kanamalarda yapılacak olan ilk yardım bilgilerinden bahsedilmiştir. Konu sonunda ise konu tekrarı için 7 adet klasik soru sorulmuştur.

Şekil 5. Tabiat Tedkiki ve Hıfzısıhha kitabında dolaşım sistemine ait yapılar ve beyin ile ilgili görseller

Kitabın 53. Sayfasında “Nasıl duyuyoruz?” başlığı ile beş duyu hakkında genel bilgiler verilmiştir. Duyuların beyin ile olan ilişkisi, beynin dış taraftan çizilen bir şekil ile gösterilerek anlatılmıştır (**Şekil 5c**). Kitabın 54. Sayfasında tat alma duyusu başlığı altında bilgiler verilmiştir. Bu başlık içinde, üst çene ve dilin sagittal (Vücudu sol ve sağ şeklinde ortadan ayıran düzlem)’den yapılan bir çizimi de bulunmaktadır (**Şekil 6a**). Kitabın 54. Sayfasından itibaren ikişer sayfa olarak koku alma ve işitme duyusu başlığı altında bilgiler verilmiştir. Dış-orta ve iç kulak yapılarını gösteren bir şekil de yer almaktadır (**Şekil 6b**). Kitabın 58. Sayfasından itibaren ikişer sayfa olarak görme ve dokunma duyusu başlığı altında bilgiler verilmiştir. Orbital eksenden geçen bir kesit ile göz ve ilgili yapıları gösteren bir çizim de eklenmiştir (**Şekil 6c**). Kitabın 62. Sayfasından itibaren 4 sayfa boyunca sinirler bütünü başlığı altında bilgiler verilmiş ve periferik sinirlerin vücutta dağılımını ve merkezi sinir sistemi ile bağlantısını gösteren bir çizim ilave edilmiştir (**Şekil 6d**). Kitabın 66. Sayfasından itibaren 3 sayfa boyunca sıhhi kaideler başlığı altında bilgiler verilmiştir (**Tablo 1**). Konu sonunda konu tekrarı için 11 adet soru eklenmiştir. Örnek olarak “Yumuşak bir cismi sert bir cisimden nasıl tefrik edersiniz (ayırırsınız)? Kitabın 69. Sayfasından itibaren 2 sayfa boyunca mikroplar başlığı altında bilgiler verilmiş hastalık yapan mikroplar, faydalı mikroplar, toksin ve dezenfeksiyondan bahsedilmiştir. Kitabın 71. Sayfasından itibaren 2 sayfa boyunca su başlığı altında bilgiler verilmiştir. Örnek olarak, “Bulaşıcı hastalıklar çoğaldığı zaman suları kesinlikle kaynatmadan içmemelidir” verilebilir. Kitabın son bölümünde bulaşıcı hastalıklar ve koruma tedbirlerinden bahsedilmiştir. Konu başlıkları olarak kızamık, çiçek, verem, tifüs, kolera, sıtma, tifo hastalıkları bulunmaktadır. Bu başlıklar içinde en fazla verem üzerinde durulmuştur.

Hastalıklar ile ilgili verilen bilgiler kısaca şunlardır: “Bu hastalık (kızamık) her yaşta olabilirse de bilhassa çocuklarda çoktur”, “Çiçek hastalığı hararet, baş ağrısı, bel ağrısı ve kusmalarla başlar”, “Tifüs pek çok görülen bir hastalıktır. Bu hastalıkta birtakım döküntüler görülür”, “Verem hastalığının mikrobi vücudun her tarafına dahil olur. Güneş girmeyen yerlerde oturanlarda verem daha çok tahribat yapar”, “Hastalık (kolera) görülünce hemen belediyeye haber vermeli. Bu hastalığın da aşısı vardır. Bu aşı sayesinde birçok insanın hayatı kurtulur”, “Sivrisinekler hastalardan (sıtma) aldıkları mikrobi sağlamlara aşılarlar”, “Bu hastalık mikrobi (tifo) bağırsaklarda yaşar”.⁹

Şekil 6. Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabında duyu organları ve sinir sistemine ait yapılar ile ilgili görseller

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2021 yılında yayınladığı “İlkokul Fen Bilimleri 3 Ders Kitabı” içeriğinde, sağlık ile ilgili konular 2. ünite içinde ve “Beş Duyumuz” üst başlığı ile verilmiştir. “Duyu Organlarımız ve Görevleri” bölüm başlığı ile beş duyu ile bu duyuların sağlığı alt başlıkları ile konu genişletilmiştir. Toplamda 256 sayfa olan kitabın 29 sayfası 2. üniteye ayrılmıştır. Ünite başında “Neler Öğreneceğiz?” sorusu ile ön bilgiler verilmiştir: “Duyu organlarının önemini fark edeceğiz. Duyu organlarının temel görevlerini açıklayacağız. Duyu organlarımızı korumak için yapılması gerekenleri açıklayacağız.” Her bir duyu konusunun içinde “Birlikte Yapalım” başlığı ile deneyler tasarlanmış, deney için gerekli malzemeler, deneyin nasıl yapılacağı ve deney sonucunda sorulan sorularla, yaparak yaşayarak öğrenme metodu kullanılmıştır. Duyuların sağlığı bölümünde yer alan bilgilere göz sağlığı ile ilgili verilen şu bilgiyi örnek olarak verebiliriz: “Bilgisayar ekranına uzun süre bakmak gözlerimizin yorulmasına ve göz kuruluğuna yol açabilir. Bunun için uzun süre ekrana bakmamalıyız.” Ünite sonunda açık uçlu, boşluk doldurmalı, eşleştirmeli sorular ile çoktan seçmeli bir değerlendirme testi verilmiştir.¹⁰

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2021 yılında yayınladığı “İlkokul Fen Bilimleri 4 Ders Kitabı” içeriğinde, sağlık ile ilgili konular 2. ünite içinde yer almaktadır. “Besinlerimiz / Canlılar ve Yaşam” üst başlığı altında; “Besinler ve Özellikleri”, “Canlı Yaşamı ve Besin İçerikleri”, “Su ve Mineraller, Besinlerin Tazeliği ve Doğallığı”, “İnsan Sağlığı ve Dengeli Beslenme”, “Alkol ve Sigaranın Zararları” başlıkları bulunmaktadır.¹¹

Millî Eğitim Bakanlığı'nca 2021 yılında yayınlanan 5. sınıf fen bilimleri ders kitap içeriğinde "Canlılar Dünyası" üst başlığı altında "Canlıları Tanıyalım, Mikroskopik Canlılar, Mantarlar, Bitkiler, Hayvanlar" başlıkları ile verilmiş konular içinde araştırma konumuz ile ilgili veriye rastlamadık.¹²

Karşılaştırma yaptığımız Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha başlıklı kitabın içeriği ile günümüz ders kitapları ile en uyumlu olanı, 6. sınıf ders kitabıdır. 2023 yılında yayınlanan 6. sınıf fen bilimleri ders kitabı içeriğinde sağlık ile ilgili konular, 2. ünite'deki "Vücutumuzdaki Sistemler" ile 6. ünite'deki "Vücutumuzdaki Sistemler ve Sağlığı" üst başlıkları ile verilmiştir. "Vücutumuzdaki Sistemler" üst başlığı ile verilen ünite içinde "Destek ve hareket sistemi, sindirim sistemi, dolaşım sistemi, solunum sistemi ve boşaltım sistemi" başlıkları ile sistemler ayrı ayrı ele alınmıştır. "Vücutumuzdaki Sistemler ve Sağlığı" üst başlığı ile verilen ünite içinde de "denetleyici ve düzenleyici sistemler, duyu organları ve sistemlerin sağlığı" başlıkları ile kalan konular açıklanmıştır. Her konunun başında öğrenme çıktıları sıralanmıştır. Toplamda 247 sayfa olan kitabın "Vücutumuzdaki Sistemler" bölümü 40 sayfa; "Vücutumuzdaki Sistemler ve Sağlığı" bölümü ise 36 sayfadır. "Destek ve Hareket Sistemi" başlığına "Destek ve Hareket Sistemine Ait Yapılar ve Özellikleri" alt başlık eklenerek konu detaylandırılmıştır. Bu konu içinde iskeletin tanımı ve görevleri, kemik ve kemik çeşitleri, eklem ve eklem çeşitleri, kaslar ve kas çeşitleri açıklanmış ve şekiller, etkinlikler ile sorularla konu pekiştirilmiştir. Açıklama şekline örnek olarak eklemeleri anlatan bölüm verilebilir: "İskeletteki kemiklerin birbirine bağlantı noktalarına eklem denir. Yürüme, oturma, kalkma gibi pek çok hareket eklemler yardımıyla gerçekleşir. Eklemler hareket yeteneğine göre üç gruba ayrılır. Bunlar oynar eklem, yarı oynar eklem ve oynamaz eklemlerdir."¹³

"Sindirim Sistemi" başlığında "Sindirim ve Çeşitleri, Sindirim Sistemini Oluşturan Yapı ve Organlar, Sindirime Yardımcı Organlar" alt başlıkları bulunmaktadır. Sindirim, sindirim sistemi ile fiziksel (mekanik) ve kimyasal sindirim tanımları yapılarak başlanan bölümde ağızdan anüse kadar sindirimi oluşturan yapı ve organlar ile karaciğer ve pankreası içeren sindirime yardımcı organlar, resimlerle görselleştirilerek açıklanmıştır. Konu içinde "Neden Acıktığımızda Midemiz Guruldar?" sorusu ve açıklaması ile öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Konu sonunda "Yapı ve Organları Sayılarla Buluyorum" başlığı görselle desteklenen sorular, "Kendini Değerlendir" başlığı ile de verilen bir deney örneğinden elde edilen sorular sorulmuştur. "Dolaşım Sistemi" konu başlığı altında "dolaşım sistemini oluşturan yapı ve organlar, kan dolaşımı, kan grupları, kan bağıışı, dolaşım sistemi" alt başlıkları bulunmaktadır. "Dolaşım Sistemini Oluşturan Yapı ve Organlar" alt başlığı ile "Kalbin yapısı ve görevi, kan damarları, kan" ayrı başlıklar halinde açıklanarak verilmiştir. Kalbin yapısı, lokasyonu, fonksiyonu açıklandıktan sonra fonksiyonel bilgi olarak nabız ve tansiyondan bahsedilmiş ve "Alet kullanmadan nabzımızı ölçelim" ile uygulama yapılarak ve "Kalp deyip geçme" ile dikkat çekici bilgiler verilerek öğrenme pekiştirilmek istenmiştir. Kan damarları bahsinde atardamar, toplardamar ve kılcal damarlar ayrı ayrı açıklanmıştır. Konunun devamında kan hakkında genel bilgiler ile kanın görevleri ve kan hücreleri belirtilmiştir. "Kan dolaşımı" başlığı ile büyük kan dolaşımı ve küçük kan dolaşımı açıklanmış ve görselle zenginleştirilmiştir. Kan grupları ve kan alışverişi başlığı ile kan grupları tanıtılmış ve Rh faktörü anlatılmıştır. Ayrıca kan bağıışı ve önemi üzerinde durularak öğrencilerde farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Konu sonunda "Kendini değerlendir" başlığı ile boşluk doldurma ve çoktan seçmeli sorular bulunmaktadır.¹³

"Solunum Sistemi" bölümünde "Solunum sistemini oluşturan yapı ve organlar" başlığı altında, "Solunum sistemini burun, yutak, gırtlak, soluk borusu, bronşlar ve akciğerler oluşturur. Diyafram, solunum sisteminin görevini yapmasına yardımcı olan bir kاستır." şeklinde giriş yapılarak solunum sistemini oluşturan yapıları gösteren şekil, oklar ve açıklamalarıyla açıklanmış, soluk alma ve verme sırasında gerçekleşen olaylar şekiller ve madde işaretleri ile belirtilmiştir. Konu sonunda solunum sistemi modeli oluşturmak için bir deney ve çeşitli soru modelleri ile konu değerlendirmesi yapılmıştır. "Boşaltım Sistemi" bölümü de solunum

sisteminde anlatılan biçime uymaktadır. “Boşaltım sistemini oluşturan yapı ve organlar” başlığı altında, “Boşaltım sistemini böbrekler, üreter (idrar borusu), idrar kesesi ve üretra (idrar kanalı) oluşturmaktadır” bilgisi verilerek yapı ve organlar detaylandırılmıştır. Konu sonunda çeşitli sorular sorulmuş ve animatif anlatım ile sistemler ele alınıp bilgiler pekiştirilmeye çalışılmıştır.¹³

Altıncı sınıfa ait ünitelerden bir diğeri olan “Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı” ile “Denetleyici ve Düzenleyici Sistemler” üst başlığı ile “Sinir sistemi, iç salgı bezleri, ergenlik dönemindeki bedensel ve ruhsal değişimler, ergenlik döneminin sağlıklı geçirilebilmesi için yapılması gerekenler, denetleyici ve düzenleyici sistemlerin vücuttaki diğer sistemlerle birlikte çalışması” başlıkları ile konu detaylandırılmıştır. “Duyu Organları” üst başlığı ile “duyu organlarının yapıları ve özellikleri, koku ve tat alma arasındaki ilişki, duyu organlarındaki kusurlar ve bu kusurların giderilmesi, duyu organlarının sağlığını korumak için alınması gereken tedbirler” başlıkları verilmiştir. “Sistemlerin Sağlığı” üst başlığı ile de cücelik, devlik, diyabet, guatr, duyu organı hastalıkları, kemik kırılmaları, romatizma, ishal, ülser, kanser, sarılık, anemi, zatürre, grip, böbrek taşı, böbrek yetmezliği, diyaliz, alkol ve sigaranın zararları, organ bağıışı, ilk yardım gibi klinik durumlar görseller kullanılarak anlatılmıştır. Örnek olarak; “Renk körlüğü, genellikle kırmızı ve yeşil renklerin birbirinden ayırt edilememesi ile ortaya çıkan kalıtsal bir hastalıktır. Aşağıda verilen görsel testiyle renk körlüğü tespit edilebilir.” verilebilir. “Sizce yaşam bu kadar değersiz mi?” başlığı ile sigaranın sağlığa olan zararları ayrı bir çerçevede değinilmiştir. “İlk yardım ve önemi” başlığı ile de ilk yardımın tanımı, koruma, bildirme, kurtarma aşamaları ayrı ayrı bahsedilmiş, devamında organ bağıışı için görseller kullanılarak konunun önemi anlatılmıştır. Konu sonunda diğer konu sonlarında olduğu gibi çeşitli soru tipleri ile bilgilerin pekiştirilmesi istenmiştir. Örnek bir soru olarak “Boyun bölgesinde oluşan şişlik nedeniyle doktora giden Ali’ye tiroit bezinin büyümesi ile oluşan guatr hastalığı teşhisi konur. Bu bezin büyüme sebebi nedir?” verilebilir. Ayrıca, her konu sonundaki cevapların açıklamaları, Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden karekod uygulaması ile verilmiştir.¹³

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitap içeriğinde sağlık ile ilgili konular “Hücre ve Bölünmeler” ve “Canlılarda Üreme, Büyüme ve Gelişme” başlıkları ile; 8. sınıf fen bilimleri ders kitap içeriğinde de “DNA ve Genetik Kod” başlığı ile verilmiştir.^{14,15}

Tartışma

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra en önemli devlet politikası, eğitim ve sağlık imkanlarının ülkenin geneline yayılması, kalitesinin geliştirilmesi ve standardizasyonu ile sürekliliğin sağlanmasıdır. Bununla ilgili olarak kısıtlı olan devlet sermayesinin önemli bir bölümü, eğitim ve sağlık alanlarına ayrılmıştır. 3 Mart 1924 tarihinde 430 sayılı yasayla kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Vekâlet’ine bağlanması ile eğitim ve öğretimin standardizasyonu ve sürekliliği için önemli bir ilk basamak olmuştur. Ancak bu kanun ile ders kitaplarının yeni eğitim anlayışına göre kısa sürede düzenlenmesi mümkün olamamıştır. Eski eğitim anlayışını yansıtan bilgiler çıkartılıp yeni bilgilerle yenilenmeye çalışılsa da bu durum, geçici bir önlem gibi düşünülebilir.¹⁶

Ülkemizde 1925-1929 yılları arasında Maarif Vekili olan Mustafa Necati (Uğural) döneminde eğitim-öğretim çalışmaları derinleştirilerek sistemli bir hâle getirilmiştir. Bu dönemde özellikle 1928 yılında Latin Esaslı Yeni Türk Alfabesinin kabulü ve Millet Mekteplerinin açılması, milli eğitim adına büyük hamlelerdendir.¹⁷

Eğitim-öğretimin olmazsa olmaz elemanlarından biri olan ders kitaplarının yazım-basım ve dağıtımları bu dönemde hız kazanmış, 1926 tarihinde Telif ve Tercüme Heyeti’nin yerine oluşturulan Millî Talim ve Terbiye Dairesi ve aynı yıl kurulan Talim ve Terbiye Dairesi, kalite ve denetimi sağlayan devlet kurumlarıdır.¹⁴ Ancak o zamanın Millî Eğitim Bakanlığı, basılan okul kitaplardan birinin seçilip okutulmasını öğretmenin tercihi bırakmıştır.¹⁸

Bir ders kitabının etkili bir materyal olduğu, kitabın fiziksel özellikleri, eğitsel tasarımı, görsel özellikleri ve ifade gücü, dil bilgisi gibi konuların incelenmesiyle anlaşılmaktadır.¹⁹ Biz de çalışmamızda bu konular üzerinden bir sonuca varmak istedik. Referans aldığımız Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabı, matbu Osmanlı Türkçesi ile ve renksiz olarak basılmış, Talim ve Terbiye Heyetinin kararıyla ilk mektep 4. sınıflar için hazırlanmış bir ders kitabıdır. Kitap, hitap ettiği yaş grubuna göre değerlendirildiğinde boyut ve sayfa sayısı yönünden yeterli gözükse de yazı büyüklükleri günümüz ders kitaplarına göre oldukça küçüktür. Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabının arka kapağında fiyatı belirtilmişken günümüz kitaplarında fiyat belirtilmemiş olup 2003-2004 eğitim-öğretim yılından bu yana Millî Eğitim Bakanlığı tarafından her öğrenciye ücretsiz olarak verilmektedir. Harf İnkılâbı sonrasında basılan okul kitaplarının pahalılığı, basında sık sık dile getirilmiştir.¹⁸ O dönemde ekonomik zorluklarla baş etmek durumunda olan aileler için kitapların temini konusu, devlet imkanlarıyla çözülmesi gereken bir durum olarak değerlendirilmiş olacak ki, 1926 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığı bazı okul kitaplarını yayınlamak için yazarlarından satın almış, basım ve dağıtımını Bakanlıkça yapılmaya başlanmasından anlayabiliriz.

Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabı ile günümüz kitapları içerik olarak karşılaştırıldığında kitapların baş sayfalarında içerik hakkında bilgilerden bahsetmesi, konuların resimlerle desteklenmesi, konu sonunda sorular sorulması, konuların çocukların anlayabileceği düzeyde örneklerle açıklanması, dönemin gelişmişlik düzeyi ölçüsünde tıbbi durumlar ve olgularla pekiştirilmesi yönünden benzer özellikler taşımaktadır. Diğer yandan, Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabında sıklıkla anatomik ve fizyolojik bilgilerin verilmesi, dönemin tıbbi düzeyini de göstermektedir. O dönemde görülen hastalıklar (ön planda verem hastalığı) hakkındaki bilgilerin ve korunma yollarının anlatılması, halk sağlığı açısından oldukça önemli bir adım olarak görülebilir. Kitap içinde yer alan, resimler ve metinler için herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Günümüz kitaplarında ise kaynakçanın belirtilmiş olduğunu görüyoruz. Talim ve terbiye heyetinin kararıyla Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha kitabının ilkökul 4. sınıf öğrencilere uygun olduğu kitapta belirtilmiştir. Bu ders kitabının günümüzdeki 6. sınıflarda okutulan kaynak kitap ile daha çok örtüştüğünü gözlemledik. Bilimsel, teknolojik ve toplumsal ilerlemelere paralel olarak günümüz kitap içeriklerinin artması ve genişlemesi, aynı zamanda konuların sınıflara göre dağılımının değişmesini de beraberinde getirdiğini düşünmekteyiz.

Literatüre bakıldığında konumuz ile ilgili veya benzer özellik taşıyan çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır. Yapılan bir çalışmada 1922’de okutulan birinci sınıf Millî Kız Kırâati ve 2011 yılında okutulmakta olan birinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve görsellerinin işlevselliklerine bakılmış ve sonuçta her iki kitabın biçim ve içerik özelliklerinin birbirinden farklı olduğu saptanmıştır.²⁰ Cumhuriyet dönemi ortaokul tarih ders kitapları üzerine yapılan kapsamlı bir araştırmada ise cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dönemsel olarak ders kitapları kategorize edilerek araştırılmıştır.²¹ Yaptığımız araştırmalarda sağlık konusunu içeren ders kitapları ile ilgili kesitsel bir analiz yapan çalışmaya rastlayamadık.

Sonuç

Her ne yaşta okutulursa okutulsun sağlık bilgisi kitapları, tıp bilgisinin biriktirilmesi, yayılması ve kuşaklar boyunca aktarılmasında kritik bir rol oynamıştır. Bu eserler, insanlığın sağlıkla ilgili bilgi ve uygulamalarını kaydetmek, yaymak ve geliştirmek için kritik bir araç olmuştur. Tıp bilgisinin evrimi ve gelişimi, çalışmamızda olduğu gibi sağlık kitaplarının içeriği ve etkisi üzerinde büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle, sağlık kitapları, tıp ve eğitim tarihinde kuşaklar arası bağlantıyı sağlayarak, tıbbin geçmişten bugüne olan yolculuğunu anlamamıza yardımcı olur.

“Tabiat Tedkiki ve Hıfzıssıhha” ders kitabının günümüz ders kitapları ile olan karşılaştırılmasının yapıldığı bu araştırma ile dönemsel olarak yapılan bu şekilde analizler sayesinde geleceği doğru ve etkili tasarlayabilmek için geçmişi ve bugünü irdeleyerek ulaşılabilmenin mümkün olduğuna inanmaktayız. Ayrıca yaptığımız bu

araştırma ile konu ile ilgilenen uygulayıcılara ve araştırmacılara bir kaynakça sunmak, tasarım ve planlamalarına ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Ozan Turamanlar: Fikir, tasarım, veri toplama, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme.

Hanım Selin Turamanlar: Fikir, tasarım, veri toplama, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme.

Kaynaklar

1. Turan M. Sınıf Öğretmenlerinin Ders Kitapları ve Öğretim Materyallerine Yönelik Görüşleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2010;9(34):1-16.
2. Mersin N, Durmuş S. Matematik tarihinin ortaokul matematik ders kitaplarındaki yeri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2018;18(2):997-1019.
3. Budak L, Budak Ç. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870-1936). Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi 2014;3(1):377-393.
4. Akdağ H, Çiydem E. Türkiye'de İlkokul/İlköğretim Programlarının Felsefi Temeller Açısından İncelenmesi (1924-2018). Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı) 2021;6:52-81. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.1010035>
5. Tuğluoğlu F, Tunç T. 1926 İlk mektep müfredatı ve cumhuriyet dönemi eğitiminin ekonomik hedefleri. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 2010;26(76): 55-98.
6. Gelen İ, Beyazıt N. Eski ve yeni ilköğretim programları ile ilgili çeşitli görüşlerin karşılaştırılması. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi 2007;51:457-476.
7. Altınok MA, Tunç T, Özcan H. Fen Öğretim Programlarının Fen–Teknoloji–Toplum ve Çevre Kazanımları Bağlamında 1926'dan Günümüze Karşılaştırmalı İncelenmesi. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2020;9(2):230-257.
8. Altınok M, Tunç T. Bilimsel süreç becerileri bağlamında geçmiş Türk fen programlarının karşılaştırmalı incelenmesi. Türk Fen Eğitimi Dergisi 2013;10(4):22-55.
9. Naime H. Tabiat Tedkiki ve Hıfzısıhha. İstanbul Hilal Matbaası; 1926-1927.
10. Demiray K, Köker Ö. İlkokul Fen Bilimleri 3 Ders Kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı; 2021.
11. Yaman E, Akan R, Doğan M, Sarı Ö. İlkokul Fen Bilimleri 4 Ders Kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı; 2021.
12. Akter S, Arslan HB, Şimşek M. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 5 Ders Kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı; 2021.
13. Aydın A, Aslan A, Aydınbelge B. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 6. Sınıf Ders Kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı; 2023.
14. Akdemir E, Atasoy DÇ. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 7 Ders Kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı; 2021.
15. Yanık S. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Fen Bilimleri 8. Sınıf Ders Kitabı. Ata Yayıncılık; 2023.
16. Aslan E. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları. Eğitim ve Bilim 2010;35(158):215-231.
17. Ataturkansiklopedisi.gov.tr [Internet]. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, [updated 29.10.2020; cited 17.01.2023]. Available from: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>.
18. Sönmez S, Özçakır G. Okul Kitaplarının Temininde Karşılaşılan Sorunların Türk Basınına Yansımaları 1929-1939. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 2023;10(1):291-315.
19. Ünsal Y, Güneş B. Bir kitap inceleme çalışması örneği olarak MEB lise 1.sınıf fizik ders kitabına eleştirel bir bakış. Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2004;2(3):305-321.
20. Tutsak S, Batur Z. Cumhuriyetten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Ders Kitabı: İki Örneğin Karşılaştırılması. Electronic Turkish Studies 2011;6(3).
21. Alaca E. Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi 2017;6(4):49-65.